

УДК 339.9

І. В. Пономаренко,

к. е. н., в. о. завідувача кафедри міжнародної економіки та маркетингу,
ДВНЗ «Київський університет управління та підприємництва», м. Київ

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

В статті розглядаються питання, пов'язані з дослідженням діяльності транснаціональних корпорацій в Україні та їх впливом на національну економіку. Розроблено основні рекомендації для покращення інвестиційного клімату в країні.

In article discusses issues related to the study activities of the transnational corporations in Ukraine and their impact on the national economy. Main recommendations for improving the investment climate in the country were developed.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, прями іноземні інвестиції, інвестиційний клімат.

Keywords: multinational corporations, foreign direct investment, investment climate.

ВСТУП

У сучасному світі однією з найважливіших тенденцій світової економіки є посилення інтеграційних процесів та поглиблення взаємодії відтворювальних структур різних країн, інтенсивність яких у значній мірі пов'язана з діяльністю транснаціональних корпорацій. ТНК безпосередньо або опосередковано впливають на соціально-економічні та політичні процеси у світі. Міжнародні компанії істотно поглибили рівень взаємозалежності між країнами, інтенсифікувавши процес міжнародного поділу праці, спеціалізації та кооперації національних економік. У загальному обсязі світової торгівлі переважну частку займає продаж товарів та послуг філіалів іноземних компаній. На ТНК припадає основна частина вивозу капіталу у вигляді прямих іноземних інвестицій, а також найбільші затрати фінансових ресурсів на розробку новітніх технологій.

Оскільки сфера діяльності ТНК розповсюджується майже на всі держави світу та види економічної діяльності, то стабільний розвиток окремої країни в сучасних умовах глобалізації не можливий без взаємодії з цими компаніями.

Для України залучення прямих іноземних інвестицій через транснаціоналізацію є дуже важливим, оскільки дозволяє вирішувати питання конкурентоспроможності вітчизняної економіки, розвитку ринку праці та підвищення життєвого рівня населення. Проте досягнення поставлених завдань можливе лише у випадку одночасного створення сприятливих умов для ТНК та захисті національних інтересів України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням структури діяльності транснаціональних корпорацій в Україні займалися В.С. Новицький, О.І. Рогач, В.В. Рокоча, О.А. Швиданенко, В.Ю. Шевченко та інші. Проте сучасний рівень соціально-економічного розвитку України передбачає подальше дослідження можливостей щодо залучення транснаціональних корпорацій та аналіз впливу їх діяльності на вітчизняну економіку з метою пошуку оптимальних стратегій розвитку країни.

НЕВИРІШЕНА РАНІШЕ ЧАСТИНА ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Одним з найважливіших питань для України є створення сприятливого інвестиційного клімату, що стимулюватиме залучення прямих іноземних інвестицій в країну. Також важливо визначити потреби вітчизняної економіки у прямих іноземних інвестиціях за видами економічної діяльності та дослідити фактичний розподіл активів ТНК в Україні. Окреслена проблема пояснюється бажанням іноземних інвесторів здійснювати економічну діяльність переважно у посередницьких секторах зі швидким обігом капіталу, в той же час Україна потребує залучення інновацій в ряд стратегічно важливих для розвитку та підвищення конкурентоспроможності держави видів економічної діяльності.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є дослідження впливу ТНК на розвиток економіки України та розробка управлінських заходів щодо їх ефективного функціонування в країні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Україна як держава з перехідною економікою активно інтегрується до світових економічних інституцій. Поряд з цим вітчизняна економіка зазнає впливу зовнішнього середовища, в тому числі й з боку транснаціональних корпорацій. З отриманням Україною незалежності транснаціональні корпорації почали розглядати національну економіку як великий ринок для товарів та послуг, а також джерело дешевої робочої сили та природних ресурсів. Важливим фактором входження ТНК в Україну став низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, що пов'язано зі специфікою функціонування підприємств у часи СРСР.

В умовах сьогодення в Україні діє ряд потужних транснаціональних корпорацій, а їх діяльність значним чином впливає на економіку країни. Впродовж років незалежності взаємовідносин між країною та міжнародними компаніями еволюціонували, набуваючи нових форм в залежності від міжнародної кон'юнктури та досягнень науково-технічного прогресу. Відповідно до існуючих обставин зовнішнього середовища змінювалось українське законодавство, яке регулювало діяльність іноземних компаній на території країни. На даний момент часу взаємовідносини між ТНК та Україною регулюються Законом України «Про промислово-фінансові групи в Україні», Законом України «Про господарські товариства», Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Законом України «Про інвестиційну діяльність», Законом України «Про іноземні інвестиції» [1].

На кінець 2012 р. в Україні діють понад 30 світових транснаціональних корпорацій. Серед яких можна виділити Alcatel, British American Tobacco, British Petroleum, Coca-Cola, Danone, Hewlett-Packard, Huawei, Kraft Foods (Mondelez International), McDonalds Corporation, Metro Cash&Carry, Nestlé, Nokia, PepsiCo, Procter&Gamble, Samsung, Shell, Siemens, SUN Inbev, Toyota, Unilever. Проте на основну увагу заслуговують ТНК, які займаються виробництвом продукції на території України і як, наслідок, розвивають промисловий потенціал країни та створюють нові робочі місця.

Значного розповсюдження в українській економіці набули потужні виробничі FMCG-компанії, які виробляють товари повсякденного попиту (напої, сніки, побутову хімію, косметичні вироби та ін.). Міжнародні компанії зазначеної спеціалізації позитивно вплинули на ринок товарів харчування та громадського споживання, оскільки значно розширили товарний асортимент.

В умовах сучасності можна спостерігати декілька явних тенденцій на ринку FMCG як у цілому в світі, так і в Україні:

- уповільнення темпів зростання галузі;

- інтенсивна боротьба за частку ринку між виробниками;
- зміна форматів роздрібної торгівлі (збільшення частки мережевої роздрібної торгівлі);
- прискорення темпів зростання, впровадження новинок при скороченні життєвого циклу товарів [2].

Розглянемо більш детально діяльність основних FMCG-компаній, які функціонують в Україні та оцінимо їх вплив на національну економіку.

Однією з найвідоміших ТНК, які виробляють продукти харчування в Україні, є компанія Nestlé, що розпочала свою діяльність в країні у грудні 1994 року з відкриття у Києві представництва Societe pour l'Exportation des Produits Nestlé S.A. На початковому етапі основним завданням компанії було просування на український ринок пріоритетних на той час брендів Nestlé: NESCAFÉ, Nesquik, Maggi, Nuts та Friskies [3].

З 1998 р. компанія Nestlé почала виробничу діяльність на території України завдяки купівлі контрольного пакету акцій Львівської кондитерської фабрики «Світоч». Активізація діяльності представленої іноземної компанії на українському ринку проявилася у створенні ТОВ «Нестле Україна» (у травні 2003 р.). В цьому ж році компанія купує 100% акцій підприємства «Волиньхолдінг» (ТМ «Торчин»), що дозволяє зайняти лідируючі позиції на українському ринку у сегменті холодних соусів. У 2010 р. «Нестле Україна» знову суттєво розширює своє присутність на ринку продуктів харчування в Україні, купуючи ТОВ «Техноком» – ведучого українського виробника продуктів швидкого приготування під ТМ «Мівіна».

Слід зазначити, що починаючи з 2004 р. Nestlé інвестувала в українську економіку близько 2,5 млрд. грн.

Станом на кінець 2012 р. компанія Nestlé в Україні є беззаперечним лідером у сфері виробництва продуктів харчування. Сьогодні компанія просуває на українському ринку продукцію торгових марок NESCAFÉ, Nesquik, Coffee-mate, Nuts, KitKat, Lion, Purina, Gerber, Bistrot, «Світоч», «Торчин» та «Мівіна», на які існує значний попит серед вітчизняних споживачів [3].

Слід звернути увагу на діяльність компанії Danone, яка почала свою діяльність в Україні з 1998 р. У 2006 р. компанія придбала молокозавод «Родіч» у Херсоні, який був модернізований і перейменований в «Данон-Дніпро». З червня 2010 р., в результаті злиття компаній Danone і «Юнімілк», в число українських активів «Danone-Юнімілк» увійшли три заводи – «Данон-Дніпро», де випускається більше 80% продукції Danone, завод «Галактон» в Києві і «Кремез» – в Кременчуці. Компанія реалізує в Україні молочні продукти під торговими марками «Актімель», «Активія», «Растішка», «Даніссімо», «Живинка», «Веселий пастушок», «Біобаланс», «Тема», «Простоквашини», «Галактон» [4].

Компанія Danone, здійснюючи свою діяльність в Україні, підтримує аграрну галузь шляхом співпраці з приватними господарствами, які виробляють молоко. В результаті такої співпраці відбувається впровадження новітніх технологій та покращення якості молочної продукції, яка виробляється вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами.

На ринку продуктів харчування слід також виділити такі міжнародні компанії як Coca-Cola, Kraft Foods (Mondelez International), PepsiCo, SUN Inbev, що виробляють продукти харчування та напої на території України. Діяльність зазначених компаній позитивно впливає на економіку України. Так, компанія Kraft Foods (Mondelez International) інвестувала у розбудову бізнесу на території української держави 200 млн. дол. Впродовж останніх п'яти років представлена транснаціональна корпорація сплатила до державного бюджету України 800 млн. грн. [5].

У тютюновій галузі України слід виділити міжнародну компанію British American Tobacco, яка працює на ринку країни вісімнадцять років. Багатомільйонні інвестиції компанії в Прилуцьку тютюнову фабрику дали змогу модернізувати обладнання, збудувати на місці старих виробничих потужностей нове сучасне високоавтоматизоване підприємство, а також вийти на якісно новий рівень продукції. На Прилуцькій тютюновій фабриці випускають такі марки, як KENT, Vogue, Pall Mall, Carpi, Lucky Strike, Viceroy, «Прилуки Особливі». Компанія лише у 2011 р. сплатила до державного бюджету України податків на 3,6 млрд. грн. [6].

Серед міжнародних компаній, які виробляють засоби гігієни в Україні, слід виділити Procter&Gamble, продукція якої з'явилася на українському ринку ще у 1990 р. Проте офіс компанії було відкрито лише у 1993 р. З початку 1995 р. компанія Procter&Gamble інвестувала близько 200 млн. дол. в основні кошти, оборотний капітал, дистрибуторську інфраструктуру, а також маркетингову підтримку своєї продукції.

У 1997 р. компанія Procter&Gamble придбала фірму «Тамбранд», завод в м. Бориспіль (Київська обл.), що випускає засоби жіночої гігієни. Більш ніж 80% продукції заводу експортується до країн Східної та Західної Європи, а також Північної та Латинської Америки.

У 2004 р. виробничі потужності Procter&Gamble в Україні поповнились заводом в м. Орджонікідзе (Дніпропетровська обл.), який виробляє такі товари, як миючі та чистячі засоби Gala, жіночі прокладки Only You, пральний порошок Dax та засоби по догляду за волоссям Shandy.

Станом на кінець 2012 р. Procter&Gamble представляє на ринку України більш ніж 40 торгових марок, включаючи такі добре всім відомі, як Ariel, Tide, Pantene Pro-V, Safeguard, Camay, Pampers, Always, Tampax, Blend-a-med, Wella, Londa, Gala, Shandy, Gillette, Mach 3, Duracell, Oral B, Braun та інші. Поряд з цим, в Україні через дистрибуторів Procter&Gamble продається така продукція, як чіпси Pringles, препарат від застуди Vicks, професійні стоматологічні засоби серії Blend-a-Med, косметика Max Factor, парфумерія Hugo Boss та інші відомі марки [7].

В інших видах економічної діяльності функціонує ряд транснаціональних корпорацій: компанія Knauf виробляє будівельні суміші; Metro Cash&Carty займається оптовою торгівлею товарів громадського споживання; Shell володіє комплексом автозаправних станцій та представництвами з продажу мастильних матеріалів; Huawei постачає та обслуговує обладнання для мобільного зв'язку і ін.

Аналіз діяльності ТНК в Україні дає можливість виявити ряд позитивних та негативних чинників, що впливають на економіку країни. До позитивних чинників можна віднести:

1) Покращення виробничої бази України. Виробництво іноземними компаніями на території країни товарів та послуг призводить до побудови нових підприємств, модернізації або розширення існуючих.

2) Впровадження досягнень науково-технічного прогресу в країні. Імпорт технологій в країну дозволяє покращити якість продукції, підвищити її рівень конкурентоздатності на світових ринках і, як наслідок, сприяє зростанню експорту. Поява товарів та послуг з прогресивними характеристиками спонукає вітчизняних товаровиробників підлаштовуватись під кон'юнктуру ринку. За певних обставин інноваційні технології дозволяють покращити умови праці робітників та екологічну ситуацію в країні.

3) Сприяння реструктуризації економіки. Діяльність ТНК знаходиться у тісному взаємозв'язку з кон'юнктурою світової економіки, яка визначає попит і пропозицію на товари та послуги. Функціонування міжнародних компаній на території України призвело до зміни у структурі видів економічної діяльності. В першу чергу значного розвитку набули сектори економіки, які пов'язані з харчовою та тютюновою промисловістю, торгівлею, фінансами, енергетикою та телекомунікаціями, тобто з галузями зі швидким оборотом капіталу й забезпеченими ринками збуту.

4) Посилення процесів інтернаціоналізації і глобалізації. Функціонування транснаціональних корпорацій в Україні призводить до активізації залучення вітчизняної економіки у світові процеси та вихід на нові ринки товарів та послуг.

Недоліки діяльності транснаціональних корпорацій в Україні тісно пов'язані з наявними переваги для країни. До основних недоліків можна віднести:

1) У багатьох випадках транснаціональні корпорації використовують українську економіку як сировинну базу, передаючи українським партнерам не відповідні їхньому рівню розвитку технології з жорсткими обмеженнями на продаж.

2) Ведення бізнесу у видах економічної діяльності, які вигідні міжнародним компаніям, а не економіці України. Поряд з активною діяльністю ТНК у галузях зі швидким оборотом капіталу й забезпеченими ринками збуту спостерігається недостатній рівень інвестицій у інші, дуже важливі для української економіки, види економічної діяльності.

3) ТНК демонструють свою соціальну відповідальність в Україні, проте на практиці дуже часто порушуються певні права національної робочої сили, використовуються недоліки українського законодавства у сфері охорони навколишнього середовища і ін.

4) Міжнародні компанії уникають сплати податків шляхом внутрішнього переливу капіталу в країні з нижчим рівнем оподаткування. У 2012 р. Державна податкова служба України порушила питання щодо вирішення проблем з ухиленням податків національними та міжнародними компаніями через механізми трансферного ціноутворення [8].

5) Спроможність ТНК впливати на ціноутворення в країні, що призводить до поглинання або банкрутства вітчизняних виробників, а також робить залежною українську економіку від діяльності міжнародних компаній [9].

Залучення транснаціональних корпорацій в Україну, а також оптимальний розподіл прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності можливий лише за умов покращення інвестиційного клімату в країні. Комплекс заходів для вирішення представленого завдання повинен включати:

1) Подолання бюрократичних бар'єрів та корупції, що дозволить забезпечити чітке правове поле інвестиційної діяльності. Відповідність законодавства України сучасним нормам світової економіки у сфері інвестицій, зрозумілість законодавства та дотримання його норм сприятиме покращенню інвестиційного клімату і, як наслідок, зростанню обсягів прямих іноземних інвестицій.

2) Впровадження податкових та митних пільг, дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позик. Зазначені заходи дозволять не тільки залучити додаткові іноземні інвестиції, але й стимулюватимуть іноземні компанії на розвивати пріоритетні для української економіки види економічної діяльності. Поряд з цим існує необхідність у створенні таких умов, які б не обмежували можливості вітчизняних виробників у наслідок отримання певних преференцій іноземними компаніями. У 2012 р. Україна почала процес перегляду умов членства в СОТ. Апетуючи до 28-ї статті ГАТТ, яка дозволяє всім країнам-членам цієї організації раз на три роки ініціювати перегляд імпортного мита, Уряд України підготував список з 371 товарної позиції [8]. Основною метою зазначених заходів є захист вітчизняних підприємств в умовах інтеграції країни до світової економіки.

3) Макроекономічна та політична стабільність, що позитивно вплине на імідж України як інвестиційно привабливої країни.

4) Підвищення рівня життя населення в Україні, що призведе до зростання попиту на товари і послуги міжнародних компаній та спонукатиме їх розвивати промислові підприємства на території країни.

В сучасному світі поряд з залученням іноземних компаній в економіку України існує необхідність у створенні власних транснаціональних структур. Позитивний досвід з утворення транснаціональних корпорацій в Китаї, Індії, Російській Федерації та інших країнах дає можливість стверджувати, що національний капітал здатний витримувати конкуренцію з міжнародними компаніями, якщо країна створює передумови для побудови потужних фінансово-промислових груп, що подібні до своїх міжнародних конкурентів та здатні проводити активну зовнішньоекономічну політику.

ВИСНОВКИ

Транснаціональні корпорації відіграють дуже важливу роль в економічному розвитку України. Проте капітал іноземних компаній в основному зосередився у харчовій та тютюновій промисловості, торгівлі, фінансах, енергетиці, тобто в галузях зі швидкою оборотністю капіталу й забезпеченими ринками збуту. Це свідчить про обмежений інтерес транснаціональних корпорацій до економіки України.

Поряд з отриманням конкурентних переваг, внаслідок діяльності ТНК українська економіка зазнає негативного впливу від їх функціонування. З метою мінімізації негативних наслідків від діяльності міжнародних компаній в країні та залучення додаткових обсягів прямих іноземних інвестицій, існує потреба у реалізації дієвих заходів щодо покращення інвестиційного клімату та розвитку вітчизняної економіки з наданням пріоритетів стратегічно важливим для країни видам економічної діяльності.

Література:

1. Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://portal.rada.gov.ua>
2. Офіційний сайт ТОВ «Юнілівер Україна» – <http://www.unilever.ua>
3. Офіційний сайт компанії ТОВ «Нестле Україна» – <http://www.nestle.ua>
4. Офіційний сайт компанії Danone – <http://www.danone.ua>
5. Офіційний сайт компанії Kraft Foods (Mondelez International) – <http://www.mondelezinternational.com>
6. Офіційний сайт компанії «Бритіш Американ Тобакко Україна» – <http://www.bat.ua>
7. Офіційний сайт компанії Procter&Gamble Україна – <http://www.pg.com.ua>
8. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України – www.kmu.gov.ua
9. Македон В.В. Формат взаємодії транснаціональних корпорацій та реального сектора національної економіки України [Електронний ресурс]. Режим

доступу:

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/bmnef/2012_1_1/25.pdf

Стаття надійшла до редакції 22.01.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"